

vonatkozik. A munka alcíméből, bevezetéséből, nemkülönben III. fejezetének címéből kitetszőleg Ács Tibor őt mindekelőtt hadtudósnak tekinti, így kívánja bemutatni. Igaz, a hadtudomány felől kiindulva, a hadtörténet, a hadtörténetírás ennek része. Véleményem szerint Kiss elsősorban hadtörténelemmel foglalkozott, s e tevékenysége során, tanulmányai, fordításai, és jelentős hadtörténetírói alkotásai során — de éppen ezekből kiindulva, ezek alapján — eljutott a hadtudományhoz, művelte is ezt. Ezért határozottabban, egyértelműbben kellett volna megfogalmazni azt a tényt, hogy Kiss a XIX. század első felében lényegében nem létező magyar hadtudomány megteremtésére tett bizonyos kezdeti lépéseket, hadtörténeti munkáival, fordítá-

saival, több hadtudományi írásával hozzárult a magyar hadtudomány kialakulásához.

Végül szóvá lehetne tenni bizonyos fogalmazási vagy fordítási pontatlanságokat, olyan elírásokat, mint az, hogy az említett Asbóth Lajosról tévesen az áll, hogy honvéd tábornok volt, de ezek helyett inkább egy javaslatot fogalmaznék meg. Egyetértve Ács Tibor idézett végső értékelésével, mindenképpen hasznos lenne, meglevő igényt elégítene ki, ha Kiss Károly életének és munkásságának megismerése után az e könyvet gondozó Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó közreadná Kiss Károly ma szinte hozzáférhetetlen legfontosabb munkáit.

Borus József

OKKUPATION, RAUB, VERNICHTUNG

Dokumente zur Besatzungspolitik der faschistischen Wehrmacht auf sowjetischem Territorium 1941 bis 1944

(Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1980. 432 o.)

A hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni hódító háborúja egyben egy kapitalista hatalomnak a létező szocializmus elleni háborúja is volt. Az ismertetett könyv 170 megrázó dokumentuma az elfoglalt szovjet területeken bevezetett német katonai közigazgatás működését mutatja be, amely közvetlen feladat rangjára emelte a szocialista állami és társadalmi rend megsemmisítését, ezzel párhuzamosan a gyarmatként kezelt szovjet területek gazdasági kifosztását, a lakosság kényszermunkára fogását vagy kiirtását. Íme néhány részlet a bizonyító erejű eredeti dokumentumokból:

A német hadsereg főparancsnokságának 1941. július 25-i parancsából a megszállt területek lakosságával szembeni bánásmódról: „...Gondolkodásmódjuk és magatartásuk alapján veszélyesnek tűnő gyanús elemeket át kell adni a biztonsági szolgálat különítményeinek...”

A XXX. német hadtest egyik alakulatának Kolyma helységben, 1941. augusztus 2-án 15.15—19.00 közötti akciójáról szóló beszámolójából: „...Összesen 400 személyt tartóztattunk le... A 400 személyből 98 bizonyíthatóan a Kommunista Párta tagja volt. ...Az előbbi 98 személyt újból kihallgatás után Prast SS százados parancsára a helységen kívül agyonlőttük...”

A XXXIII. német hadtest munkaerőt és igavonó állatokat szerző, 1943. június 3-i akcióját elrendelő parancsából: „...05.00-kor rajtaütésszerűen a terület minden helységét megszállni különítményekkel... Minden 14—50 életév közötti férfit, minden 14—45 év közötti nőt azonnal és kivétel nélkül összeszedni... Minden helységben 20 gyerekre egy tehén marad...”

A csernyigovi kerület biztonsági szolgálata parancsnokának 1943. március 19-i, a polgári lakossággal szemben terrorakciókkal kapcsolatos utasításából: „... Minden mezőgazdaszt agyonlőni. Minden gyereket agyonlőni. Minden falvat maradtalanul felégetni...”

Néhány évvel ezelőtt a „Holocaust” képei megdöbbsentették Nyugat-Németország lakosságát. A fiatalok alig tudtak valamit apáikról, nagyapáikról, a hetvenes években megélnékülő, a náci időket ismertető híradás pedig inkább leplezte, mint bemutatta a valóságot. Az idősebbek milliói hallgattak arról, hogy valamikor, tisztos polgárokként, felrúgták a „tisztos” polgári társadalom törvényeit és erkölcsi normáit, s helyükbe saját alviláguk, a tolvajok, kerítők, rablógyilkosok, orgazdák erkölcsi értékrendszerét emelték törvényé. Ezek az önmagukat megkülönböztető, felsőbbrendű „állampolgárok” osztozkodhattak az alacsony-

rendű, pusztá „államhoz tartozók” pozícióján, vagyonán, lakásain, boltjain, majd a közös gazdaságokban egymás cinkosává süllyedve fegyveres erőszakkal tettek szabad prédává más országokat. A „Holocaust” akkor jelent meg a német képernyőkön, amikor a polgári tömegkommunikációnak már-már sikerült elhítenie egy transzcendensre nagyított bűnbak, egy démoni Hitler-kép révén, hogy a német polgárnak, a náci szervezetek 25 millió tagjának, a nyugaton most „über alles geachtete” Wehrmacht katonáinak tiszta lehet a lelkiismerete, mert ők inkább áldozatai voltak a farkas-világnak, mint saját történelmük felelős alakítói. A polgári zszurnalizmus azt tálalja, amit a korábban cinkos polgár ma elvár és amiért fizet: a történelem ítélszéke előtti felmentést az őszinte önvizsgálat, a múlttal való szembenézés helyett. A „Holocaust” ezt zavarta. Hát hogyan zavarna akkor a szovjet területeken elkövetett bűntények felidézése, az „Okkupation, Raub, Vernichtung,” az okkupáció, rablás, megsemmisítés dokumentumainak kommentárok nélküli, száraz közlése?

A polgári társadalom a forradalmi munkásmozgalomtól megrettenve életre hívta a kollektív örültséget, a faszizmust. A burzsoá parlamentarizmusban hívő finánc-tőkés csoportok helyébe a legreakciósabb, legsovinstább, legagresszívebb, nyílt terrorista diktatúrára törő finánc-tőkés csoportok léptek. Ez is, az is a bank- és ipari tőke hatalmát jelentette. Mindegyikük halálos ellensége volt, és az ma is a létező szocializmusnak. A munkások hatalmának a megsemmisítése ma is cél.

A cionista zsidó állammal szembeni gesztus nyugaton létrehozta a „Holocaustot”. A Szovjetunió elleni háború résztvevői azonban a nyugati tömegkommunikációban még nem kaptak méltó helyet. A 170 megrázó dokumentumot tartalmazó kötetet a német munkások állama adta ki. Ez a könyv újra a legteljesebb szembefordulás a német polgári múlttal. Nemcsak az elkövetett fasiszta bűntények kapnak benne nyilvánosságot, hanem a faszizmust szülő tőkés társadalom tagadása is. Nemcsak az okozat, az ok is a Német Demokratikus Köztársaság dolgozóinak történelmi esküdtzéke elé került. A Norbert Müller által összeállított, eddig nem publikált vagy teljesen ismeretlen dokumentumok egyértelműen bizonyítják, hogy a hitleri Németország a Szovjetunió elleni háborúban a létező szocializmus teljes megsemmisítésére törekedett, a német ipari és banktőke étvágyának rablott nyersanyagokkal és kényszermunkásokkal való maximális kielégítése mellett.

Köztudott, hogy minden háborúban az ellenséges hadseregtől megszállt ország kénytelen elvisselni a hadiállapot közvetlen következményeit, az áldozatokat, terheket, a hátrányokat, mert az energikusan vezetett hadjáratok az ellenfél katonai, politikai, anyagi, szellemi és erkölcsi erőit akarják megtörni. A pusztítások és atrocitások mértékét a kor és az egyes hadseregek hadi szokásai mellett alapvetően az határozza meg, hogy a háborút vívó felek azonos, vagy egymással ellentétes társadalmi rend képviselői-e. A tőkés társadalmi rend hadseregei a párizsi kommün leverésétől kezdve a vietnami háborúig különös kegyetlenséggel harcoltak mind a forradalmi munkásmozgalom fegyveres erőivel, mint az őket támogató lakossággal szemben. A polgári zszurnalizmus pedig a szocializmussal szemben mindig tudott, s tud olyan hisztérikus félelmet kelteni, hogy a „tisztessé” polgári lelkiismeret mozdulatlan marad, ha kiderülnek a politikát erőszakos eszközökkel folytató katonák kegyetlenségei.

Norbert Müller kötetének tematikailag és időrendben csoportosított dokumentumai először a fasiszta megszálló politika előkészületeivel foglalkoznak, amelyek 1941 márciusától követhetők nyomon. Különös figyelmet érdemelnek azok az intézkedési tervek, amelyek a lakosság várható ellenállásának elfojtására, valamint az elfoglalt területek kifosztására irányultak. A különböző szintű utasításokból kirajzolható a megszálló erők, a katonai közigazgatás felépítése, szervezése és működési szabályai. A megszállás jellegét alapvetően meghatározta Keitel parancsa: „A bolsevizmus a nemzetiszocialista német nép halálos ellensége.”

Az okkupáció első időszaka 1941/42 teléig tartott, amelynek fő jellemzője volt, hogy formailag létrejött ugyan a polgári közigazgatás, de lényegében funkcióját a katonai közigazgatás látta el. Tevékenysége arra irányult, hogy a volt kizsákmányoló osztályok tagjaira, a kollaboránsokra támaszkodva szétverje a szocialista közigazgatást, s helyébe saját hatalmi apparátust építsen ki. A lakosság ellenállása miatt azonban az elfoglalt területek biztosítása szinte teljes egészében a katonai alakulatokra, az SS és SD különítményekre várt. Ezek a különböző fegyveres csoportok hajtották végre a nemkívánatos vagy ellenállást tanúsító szovjet állampolgárok tömegeinek kivégzését, a megszállt országrész kifosztását.

A fasiszták Moszkva alatti vereségével kezdődött a megszállás 1943 nyaráig terjedő időszaka. Ezekben a hónapokban a német hadvezetés a hadsereg különböző rendeltetésű katonai és biztonsági alakulatai bevetésével elsősorban arra töreke-

dett, hogy egyrészt a hadiipar igényeinek megfelelően minél nagyobb tömegű kényszermunkást és nyersanyagot szállítson Németországba, másrészt megfékezze a mind jobban kibontakozó partizánmozgalmat.

A Wehrmacht állandó visszavonulása jellemzi 1943 nyarától a frontot. Ekkor kezdődik, s a Szovjetunió területének teljes kiürítéséig tart a megszállás harmadik időszaka. A szovjet hadsereg és a partizánmozgalom csapásai alatt szétesett az okkupációs szervezet. A német hadvezetésnek azonban komoly katonai, SS és SD erők bevetésével sikerült végrehajtania a „felégetett föld” stratégiáját, amelybe beletartozott a lakosság millióinak kivégzése vagy elhurcolása, a fellelhető kultúrkincsek elszállítása vagy megsemmisítése, nyersanyagok, termények, mozdítható gépek elrablása, s minden más elpusztítása.

A dokumentumok fejezetcímei a német megszálló tevékenység különböző te-

rületeire utalnak: 1. A katonai okkupációs rendszer előkészítése és létrehozása; 2. A Wehrmacht részvétele a szovjet lakosság tömeges megsemmisítésében; 3. Az okkupációs erők alkalmazása a népi ellenállás elfojtásában; 4. Kulturális és gazdasági javak rablása katonai szervek részéről; 5. A Wehrmacht szerepe a szovjet lakoságnak kényszermunkára történő elhurcolásában; 6. A fasiszta csapatoknak a „felégetett föld” és a lakosság tömeges elhurcolásának stratégiája a visszavonulás közben.

A könyv végén igen részletes rövidítés-, név- és helységnévmutató található, igen hasznos segítségként a témával foglalkozó kutatók számára. A dokumentumkötet tagadhatatlanul komoly fegyver a fasiszta Wehrmachtot felmenteni akarókkal szembeni ideológiai harcban. A kevésnek tűnő 2000 példány ellenére is. Jó lenne magyar fordításban is közkinccsé tenni.

Bencze László

PHILIPPE CONTAMINE

LA GUERRE AU MOYEN AGE

Nouvelle Clio 24.

(Presses Universitaires de France, Paris, 1980. 485 o.)

A szerző, a Paris X. egyetem tanára, a XIV—XV. századi hadtörténelem specialistája, már számos kiváló munkát írt e kor had- és művelődéstörténetéről. Jelen művében átfogó képet kíván adni a háború szerepéről a középkori világban. A kötet igényességét és színvonalát már a sorozat és a kiadó is fémjelzi, hiszen a régi és az új Clio sorozatban a francia történetírás legkiválóbbjainak munkái láttak napvilágot.

Mindjárt előljáróban megállapíthatjuk, hogy a kötet méltó a sorozathoz. Rendkívül sokszínű képet nyújt a középkori háborúkról, s a recenszens nem tudja, hogy a szempontok bőségét, a szerkezet áttekinthetőségét, a stílus egyszerűségét és világosságát, az adatok sokaságát, vagy a felvetett problémák érdekességét dicsérje elsősorban.

A szerző előljáróban megjegyzi, hogy munkáját a latin kereszténység területére, ezen belül is Franciaország, Anglia, Németország, Itália s az Ibér-félsziget területére korlátozza. Kelet- és Észak-Európáról tehát — sajnos — nem szól,

s nem foglalkozik a középkori haditengerészettel sem.

Contamine művét három részre osztotta. Az első részben 1018 tételből álló kiváló bibliográfiát közöl, s a recenszensnek sajnálkozva kell megállapítania, hogy a benne felsorolt művek jórésze hazánkban nem hozzáférhető — legfeljebb könyvtárközi kölcsönzés útján.

A második rész a középkori hadtörténelem fő vonalainak felvázolása. E rész I. fejezete a „barbárokkal”, vagyis a népvándorlás korával foglalkozik (V—IX. század), a második a „hűbéri korszakkal”, mely a szerző szerint a X. század kezdetétől a XII. század közepéig tart, a harmadik a középkor „csúcspontjával” a XII. század közepétől a XIV. század elejéig tartó korszakkal, a negyedik pedig a későközépkorral: a XIV. század kezdetétől a XV. század végéig. A fejezeteken belül az egyes alfejezetek a korszakok általános jellemzésén kívül az egyes országok hadtörténelmi fejlődését vizsgálják.

A kötet harmadik része egyes érdeke-